

Kieli keskellä

Tuire Ranta-Meyer, Milla Tiainen ja Ari Poutiainen

Vuoden 2018 toinen päivä herätti maamme tutkijayhteisöt ja tiedeorganisaatiot kiivailemaan tieteellisen tutkimuksen kielestä Suomessa. Unilukkarina toimi *Helsingin Sanomien* kolumnisti, nykyisin Edinburghissa professuuria hoitava Jaakko Hämeen-Anttila. Hänen mielestään tieteen maailmassa on vaikea nähdä, mitä mielekkyyttä on – kansallisia aloja lukuun ottamatta – julkaista tutkimusta suomeksi tai ruotsiksi, ”kielillä, joita 99 % alan tutkijoista ei ymmärrä”. Kyseenalaistaminen ei jäänyt tähän, vaan virkkeen jälkiosa ja jatkolause provosoivat lisää: “[s]uomenkielistä tieteelliseksi itseään nimittävää julkaisua lukiessaan jää ihmettelemään, miksi tekijä ei halunnut tiedemaailman näkevän työtään. Ehkä hän oli liian tietoinen siitä, että julkaisussa ei ollut mitään oikeasti uutta eikä artikkeli olisi kelvannut kansainväliseen sarjaan”. (Hämeen-Anttila 2.1.2018a.)

Keskustelu virisi nopeasti saman lehden eri foorumeilla. Taidehistorian professori Kirsi Saarikankaan mielestä kannattaa ilman muuta julkaista myös muilla kuin kotimaisilla kielillä, koska vain suomeksi julkaiseminen herättää kysymyksiä. ”Mutta on luontevaa kirjoittaa suomeksi, jos aineisto on suomalaista ja aihe liittyy Suomeen”, hän totesi haastattelussa (Tiikkaja 4.1.2018). Teatteritieteen professori Hanna Korsberg puolestaan muistutti kansallisten aiheiden tutkimisen tärkeydestä samassa kirjoituksessa, koska ”jos me emme Suomessa tutki suomalaisia aiheita, niitä ei tutki kukaan muukaan”.

On aloja, kuten fennistiikka, joka keskittyy luonnollisesti Suomeen. Mutta toisin kuin voisi kuvitella, suomen kieltä tutkitaan eri puolilla maailmaa useassa yliopistossa. Tutkijat liikkuvat ja toimivat ulkomailla aktiivisesti. Suomen kielen akateeminen asiantuntija ei siis väistämättä ole äidinkieleltään ja työkieleltään suomenkielinen, vaikka useimmiten onkin, eikä hän välttämättä toimi vain Suomen maaperällä ja suomalaisessa tiedeyhteisössä – päinvastoin. (Mäntynen 2013, 78.) Myös vaikkapa Sibelius-tutkimuksen parista on nostettavissa esiin ulkomaisia nimiä, kuten esimerkiksi Glenda Goss, Daniel Grimley, Andrew Barnett ja James Hepokoski, jotka ovat pääasiassa aiheensa takia opetelleet suomea tai ruotsia. Aineiston ja aiheen suomalaisuus eivät siis välttämättä johda siihen, että julkaisukieli on jompikumpi kotimaisista.

Keskittynyttä keskustelua

Mielipidekirjoitteluun osallistuneen professori Janne I. Hukkisen mukaan (1.2.2018) tutkijan kuin tutkijan on hyväksyttävä tosiasia, että tieteellisen julkaisemisen valtakieleksi on muodostunut englanti. Hänen nähdäkseen laadukasta on sellainen tutkimus, jossa suomalaisen aineiston pohjalta tehdyt havainnot

voidaan liittää osaksi alan kansainvälisen tiedeyhteisön tunnustamia teoretisoineja. Väitöskirjatutkija Sophy Bergenheim kiisti (8.2.2018) tämän: tutkimus ei ole automaattisesti heikkoa vaikei se soveltuksikaan kansainvälisille areenoille. Suomea koskevaa tutkimusta voidaan kirjoittaa eri kielillä, jolloin ne vain ehkä tuottavat eri tietoa eri kohdeyleisölle ja palvelevat kenties eri tarkoitusta. Myös Korsberg kannusti miettimään heti alkuun strategisesti, voiko tutkimuksen aihe herättää kiinnostusta kansainvälisissä julkaisuissa ja valitsemaan kielen sen mukaisesti (Tiikkaja 4.1.2018).

Englanninkielinen julkaiseminen on ilman muuta mielekästä erityisesti silloin, kun artikkeli tai teos kontribuoi teoreettis metodologisesti laajaan kansainväliseen keskusteluun tai kun esimerkiksi suomen kielestä tehdyllä tutkimuksella voidaan kyseenalaistaa jokin maailmalla esitetty teoreettinen väite tai yleistys. Mutta suomen kielen ja kulttuurin finessit eivät pääsääntöisesti aukea kieltä osaamattomalle kovinkaan helposti. Tutkimuksen analyttinen eksaktiuskaan ei välttämättä toteudu englanninkielisissä julkaisuissa. On myös esimerkkejä siitä, että ulkomaiset kustantajat ovat pyytäneet poistamaan vaikkapa juuri fennistiikan artikkeleista suomenkieliset esimerkit ja jättämään vain niiden englanninkieliset käännökset näkyviin. (Mäntynen 2013, 78–79.)

Historiallisen, kulttuurisen ja yhteiskunnallisen tiedon tuottaminen kansalliskielillä tukee monikulttuurista ja moniarvoista yhteiskuntaa ja rakentaa sen yhteisöllisyyttä, itseymmärrystä ja arvoperustaa. Humanistista tutkimusta ei tule suunnata pelkästään kansainväliselle yleisölle tai tutkijayhteisölle. (Heikkilä ja Niiniluoto 2016, 63.) *Helsingin Sanomien* Vieraskynä-palstalla kasvatustieteen professori Hannu L.T. Heikkilä (17.1.2018) toi esiin huolen siitä, näivettääkö kansainvälisyyden painottaminen suomen kielen. Kielirajojen ylittäminen on tärkeää tieteellisessä keskustelussa, sillä ”avoimuus ja vuorovaikutus mahdollistavat tieteen itsekorjaavuuden.” Kuitenkin kielen merkitys tulee hänen mielestään esille erityisesti suomalaista kulttuuria tarkastelevassa tutkimuksessa. Kieli on keskeinen tekijä myös monilla yhteiskunnallisen tutkimuksen aloilla. Heikkisen antama esimerkki liittyy tässä lehden numerossa Tiina Saaren katsausartikkeliin aivan suoraan. Siksi on kiinnostava lainata se kokonaisuudessaan: ”Kaikkia ajatuksia ei voi sellaisenaan kääntää. Hyvä esimerkki tästä on sana *työnohjaus*. Ruotsiksi tavallisin käännös on *handledning*, norjaksi *vejledning* ja englanniksi *clinical supervision*. Kaikilla käännöksillä on erilaiset sivumerkityksensä. Ruotsissa asia liittyy kädestä [pitäen] ohjaamiseen, norjassa tien neuvomiseen, englannissa taas kliiniseen ohjaukseen. Mielikuvilla on selvä ero.” Kieli ei Heikkisen mukaan ole vain peilikuvan kaltainen todellisuuden heijastus, vaan ajattelun, oppimisen ja identiteetin rakentamisen väline.

Väikutusta suomeksi

On pohdittava myös, jääkö jotain tärkeää tutkimatta, jos aihevalintaa ohjaa liikaa sen kansainvälisen merkityksen pohtiminen? Professori Pirkko Muikku-

Wernerin (2012) mukaan vuorovaikutus tutkimuksen ja ympäröivän maailman välillä on välttämätöntä. Kaikki Suomessa tehty ei kiinnosta maailmalla, eikä kaikkea voi edes relevantisti kuvata. ”Suomeksi hallitsen monitasoisen variaation. Äidinkielellä pystyn paneutumaan, pureutumaan ja syventymään aiheeseen, tartun asiaan, etsin tai pyrin löytämään ratkaisuja, mutta toisella kielellä ’peipörini diilaa subjektia x’. Siinä kaikki; aina sama, yksi ja ainoa muotti.” Viivahteet, pohjavirtaukset, alitajuiset miellelyhtymät, ne voivat olla vieraalla kielellä kirjoittavan tutkijan ulottumattomissa.” (Mts.) Saman seikan toi esille Hämeen-Anttila (2018b) aiemmassa kolumnissaan. Hänen mielestään on silkkää itsepetosta uskoa, että koko kansa osaisi nyt tai tulevaisuudessakaan englantia sujuvasti ja pystyisi ilmaisemaan itseään monivivahteisesti vieraalla kielellä. Hämeen-Anttilan sanoin ”yliopistollisissa piireissäkin huomaa nopeasti, että hyvin monille, opiskelijoista professoreihin, on pitemmän päälle raskasta puhua englantia.”

Englanninkielen dominanssia puoltavan Hukkisen kanssa samoilla linjoilla mielipiteiden vaihdossa on ollut professori Kari Enqvist. Hänen mielestään tutkijoilla tai tieteellä ei ole mitään erityisvelvollisuutta suomen kieltä kohtaan. Tutkimuksen tulee olla ainoastaan mahdollisimman korkeatasoista ja vaikuttaa mahdollisimman laajasti tutkijayhteisöön. (HS 11.2.2018.) Tietokirjojen kustantajan näkökulmasta puolestaan on ongelmallista, jos kansalaiset eivät voi seurata maailmalla kehittyvää ajattelua omalla äidinkielellään. Suomi ei pienenä maana pysty kattamaan joka alalla eturintaman tieteellisestä ajattelusta kirjoittavia ja tieteen popularisoimisesta innostuneita tutkijoita. ”On rakennettu järjestelmä, joka suosii vain täällä tunnettuja asioita käsitteleviä tietokirjoja, ja professorit annostelevat ajattelua homeopaattisesti ylhäältä alas”, Kimmo Pietiäinen kärjistää. (HS 11.2.2018.) On myös kansainvälistä tieteellistä tutkimusta, jonka ajantasaisin osa ei välttämättä ole englanninkielistä. ”Esimerkiksi syrjäytymisen, radikalisoitumisen, rikollisuuden ja terrorismin yhteyksistä olisi juuri nyt syytä lukea ranskaksi, saksaksi ja pohjoismaisilla kielillä julkaistuja tutkimuksia”, professori Harri Veivo Caenin yliopistosta muistuttaa (HS 11.2.2018).

Kotimainen julkaiseminen ja *Musiikki*

Tieteen julkaisukielestä on tiedeyhteisössä keskusteltu aika ajoin ennenkin. Esimerkiksi Tieteen päivillä 2013 käytiin monipuolista ajatusten vaihtoa teemasta, varsinkin kun yliopistojen rahoitusmalli ja vaikkapa englanninkielistä tutkimusta suosivien sitaatti-indeksien käyttö tuloksellisuuden mittarina aiheuttivat paljon epäoikeudenmukaisuuden kokemuksia. Julkaisufoorumin mukaan mielikuva, ettei tutkijoiden kannata rahoitusmallin takia julkaista suomeksi, on nyky-Suomessa virheellinen. Tosiasiassa suomenkielinen lehti- tai kokoomateosartikkeli on Julkaisufoorumin suunnittelupäällikkö Janne Pölösen mukaan yliopistolle yhtä tuottoisa kuin samaan tasoluokkaan kuuluva englanninkielinen julkaisu (HS 29.1.2018).

Heikkilän ja Niiniluodon (2016, 22) mukaan kansalaisista 77 % pitää humanistista tutkimusta yhteiskunnalle hyödyllisenä, 33 % peräti erittäin hyödyllisenä. Toisessa ääripäässä vain 3 % suomalaisista arvioi, että humanistisesta tutkimuksesta ei ole yhteiskunnalle mitään hyötyä; ei kovinkaan hyödyllisiä tutkimusaloja piti 12 % vastaajista. Kirjoittajakaksikon mukaan suomalaiset suhtautuvat selvästi luottavamemmin humanistisen tutkimuksen hyötyihin kuin tieteen hyödyllisyyteen ylipäätään. On myös tärkeää, että tiedettä käytetään suomalaisen päätöksenteon tukena. Oletettavaa on, että kansallisesti keskeisistä aiheista kansalliskielillä julkaistu tutkimus tulee vaivattomammin päätöksentekijöiden lukulistalle.

Eduskunnan kirjaston johtava tietoasiantuntija Päivikki Karhula (2013) on todennut, että kielikysymyksellä on laajat vaikutukset. Niistä suomalaisten tieteellisten julkaisujen olemassaolo ei ole vähäisin. Kuinka kauan suomalaiset tieteelliset julkaisut vielä voivat toimia, jos tutkijat tavoittelevat huipulle kansainvälisen julkaisemisen kautta? Kun kaikki alat ja osaajat eivät mahdu huipulle, myös tutkimuksen perusosaamisella, yhteiskunnallisilla vaikutuksilla ja tieteen kentän monipuolisuuden säilyttämisellä voi olla merkitystä. Arvostusten ja arviointijärjestelmien rakenteelliset vaikutukset saattavat tulla suomalaiselle yhteiskunnalle sittenkin yllätyksenä. Kuten Karhula (mts.) viisaasti varoittaa, tiukentuvan talouden ja kilpailun varjossa voivat tahattomasti, kenenkään varsinaisesti sitä tarkoittamatta, kadota paitsi kotimaisilla kielillä kirjoitetut julkaisut, myös tutkimussuuntaukset ja tieteenalat tai kokonaiset organisaatiot.

Myös Suomen Musiikkitieteellinen Seura on pohtinut usein kysymystä *Musiikin* julkaisukielestä tai -kielistä – ja joutuu jatkossakin kohtaamaan monenlaisia mielipiteitä asiasta. Lehden kirjoittajaohjeiden mukaan kotimaisten kielten lisäksi englanninkielellä on mahdollista julkaista tieteellisiä artikkeleita, kunhan perustelee kielivalintaa. Ei ole itsestään selvää, mihin lehden kehitys suuntautuu. Onko alalle perimmäiseksi siunaukseksi sittenkin se, että pidetään kiinni kansallisista kielistä ja tieteellisen ajattelun kehittymisestä niillä? Vai onko mentävä kehityksen virrassa, eikä estää *Musiikki*-lehteä saamasta englanninkielisten artikkeleiden myötä laajempaa lukija- ja ehkäpä tilaajakuntaa? Kielikysymyksen pohtiminen voisi olla yksi tämän vuoden teema sekä lehdessä että seuran Internet-sivujen blogeissa. Sekä puheenvuorot että blogitekstit ovat enemmän kuin tervetulleita. Niiden avulla saamme parempaa tietoa tutkijoiden ja lukijoiden näkemyksistä ja toiveista. Voimme tehdä laadukkaampia ratkaisuja, kun jaamme tutkijayhteisössä avoimesti käsityksiämme ja kokemuksiämme julkaisukielen merkityksestä.

Kulttuuripolitiikkaa, musiikillisia käytäntöjä ja käyttöyhteyksiä

Tässä lehden numerossa Anne Teikari tarkastelee nykyisen kulttuuripolitiikan, taiteiden kentän ja myös musiikillisten käytäntöjen kannalta ajankohtaista ilmiötä. Hänen artikkelinsa aiheena on taiteisiin ja kulttuuritapahtumiin kohdennettu

saavutettavuuden ja yhteiskunnallisen vaikuttavuuden vaatimus, joka luonnehtii enenevästi kulttuuripoliittisia linjauksia ja taiteiden rahoitusta myös Suomessa. Teikari lähestyy ilmiötä kohteenaan Tampere-talon vuonna 2013 toteuttama, opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama Etäevent-hanke, jossa Tampere-talon oman ohjelmiston konsertteja välitettiin robottikameroiden ja internetin kautta reaaliaikaisesti etäkohteisiin. Artikkeliki keskittyy erityisesti Tampere Filharmonian Toivotuimmat klassikot -konserttiin, joka suoratoistettiin ikäihmisten palvelukeskuksessa.

Keskeisin tutkimusaineisto koostuu Tampere-talon henkilöstön ja konsertin etäyleisön kanssa tehdyistä haastatteluista. Tämän aineiston avulla Teikari analysoi kriittisesti, millaisia ideologioita ja elettyyn kokemukseen kiinnittyviä merkityksiä taiteen ja kulttuurin saavutettavuus sai kyseisen etäkonsertin kohdalla. Analyttisinä työkaluina hän käyttää sekä saavutettavuuteen nykykeskusteluissa liitettyjä käsityksiä että elävyyden ja medioitumisen käsitteitä ja niiden välistä, kulttuurisesti rakentunutta eroa. Teikarin analyysi osoittaa vivahteikkaasti sen, miten etätapahtuma kytkeytyy samaan aikaan niitä toteuttavan taideinstituution taloudellisiin ja yleisöön liittyviin intresseihin sekä brändin rakentamiseen ja etäyleisön monenkirjaviin kuunteluhistorioihin, taidesuhteisiin ja elämäntilanteisiin. Näiden tekijöiden monitahoisuus tekee etäkonserteista merkityksiltään ennakoimattomia. Tutkija argumentoikin, että taiteen saavutettavuus on sosiaalisilta, teknisiltä ja ideologisilta piirteiltään kompleksisempi ilmiö kuin monet kulttuuripoliittiset puheenvuorot antavat ymmärtää.

Katsausartikkelissaan Tiina Saari tutkii musiikin käyttöä osana työnohjausta nimenomaan koulutettujen ja ammattimaisten työnohjaajien näkökulmasta. Aihetta on tutkittu varsin vähän, vaikka työnohjaukseen liittyviä muita tiedejulkaisuja on syntynyt runsaasti niin Suomessa kuin muuallakin. Saaren artikkeli pyrkii kiinnittämään työnohjauksen teoreettiset metodologisesti musiikkikasvatukseen. Näin käsitys työnohjauksen keinovaroista ja työmenetelmistä laajentuu, mutta samalla musiikintutkimuksen kenttään nousee jälleen uusia sektoreita ja aspekteja.

Matti Huttunen on laatinut Hämeenlinnassa vuonna 2015 järjestetyn kansainvälisen Sibelius-kongressin englanninkielisestä antologiasta esimerkillisen huolellisesti jäsennellyn ja innostavasti kirjoitetun arvion.

Hän pitää kirjan artikkeleita huolellisesti tehtyinä ja tuoreita ideoita sisältävinä teksteinä. Huttusen tavoitteena on ollut tarkastella erityisesti sitä, miten teos kytkeytyy Sibelius-tutkimuksen traditioihin ja miltä osin se uudistaa niitä. Arvion mukaan kirja antaa kokonaisuutena kuvan tämän hetken Sibelius-tutkimuksen alasta ja rajoista.

Lähteet

Bergenheim, Sophy. 2018. "Kielivalinta tehdään alan ja käyttötarkoituksen mukaan". Mielipide. *Helsingin Sanomat* B10, 8.2.2018.

- Enqvist, Kari. 2018. "Tutkijoilla ei ole velvollisuutta suomen kieltä kohtaan". *Mielipide. Helsingin Sanomat* C9, 11.2.2018.
- Heikkilä, Tuomas ja Ilkka Niiniluoto. 2016. *Humanistisen tutkimuksen arvo: Kuusi murettavaa myyttiä ja neljä uutta avainta*. Helsinki: Institutum Romanum Finlandiae. Tarkistettu 15.2.2018. <http://irfhome.org/wp/wp-content/uploads/2016/12/humanistisentutkimuksenarvo.pdf>.
- Heikkinen, Hannu L. T. 2018. "Tiedepolitiikka näivettää suomen kielen". Vieraskynä. *Helsingin Sanomat* A5, 17.1.2018.
- Huikkinen, Janne I. 2018. "Tieteellisen julkaisemisen valtakielinen on englantia". *Mielipide. Helsingin Sanomat* B9, 1.2.2018.
- Hämeen-Anttila, Jaakko. 2018a. "Kun rahvas puhuu kadulla suomea". Kolumni. *Helsingin Sanomat* verkkolehti. Tarkistettu 12.2.2018. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000005510056.html>.
- Hämeen-Anttila, Jaakko. 2018b. "Yliopistoissa vallitsee syvä epä tietoisuus siitä, mikä yliopiston tarkoitus oikeasti on". Kolumni. *Helsingin Sanomat* verkkolehti. Tarkistettu 12.2.2018. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000005029236.html>.
- Karhula, Päivikki. 2012. "Tieteen kieli". *Signum* 6. Helsinki: Suomen kirjastotieteellinen yhdistys. Tarkistettu 22.2.2018. <https://journal.fi/signum/issue/view/1047>.
- Mäntynen, Anne. 2013. "Miksi tiedettä kannattaa julkaista suomeksi?" Maantieteellinen aikakauskirja *Terra* 125 (2). Tarkistettu 15.2.2018. <http://elektra.helsinki.fi.ezproxy.metropolia.fi/se/t/0040-3741/125/2/miksitie.pdf>.
- Muikku-Werner, Pirkko. 2012. "Olen fennisti". Puheenvuoro Tieteen päivien paneelikeskustelussa Joensuussa 22.9. Julkaistu blogina Tieteen kieli -sivustolla. Tarkistettu 19.2.2018. <http://www.tieteenkieli.fi/blogi.html>.
- Pietiäinen, Kimmo. 2018. "Tietokirja voi tuoda kokonaan uusia aloja Suomeen". *Mielipide. Helsingin Sanomat* B10, 4.1.2018.
- Pölönen, Janne. 2018. "Julkaisufoorumi kannustaa rinnakkaiskielisyteen". *Mielipide. Helsingin Sanomat* B10, 4.1.2018.
- Tiikkaja, Samuli. 2018. "Professorit: kielikysymys ei ole mustavalkoinen." *Helsingin Sanomat* B3, 4.1.2018.
- Veivo, Harri. 2018. "Englanti ei yksin riitä tieteen kieleksi". *Mielipide. Helsingin Sanomat* C9, 11.2.2018.